



Станіслав Поляков

## Застосування адміністративного примусу в системі Збройних Сил України (на прикладі підрозділів Військової служби правопорядку)

У статті аналізуються аспекти застосування адміністративного примусу в системі Збройних Сил України. Адміністративний примус як засіб забезпечення законності і правопорядку в Збройних Силах виконує найважливішу свою функцію – функцію локалізації, нейтралізації та недопущення правопорушень. На прикладі функціонування підрозділів Військової служби правопорядку визначені особливості застосування адміністративно-примусових заходів групами військовослужбовців, які несуть патрульно-постову службу у місцях дислокації військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій, у військових містечках, на вулицях і в громадських місцях. У статті наводиться перелік передбачених законодавством заходів адміністративного примусу, що можуть застосовуватись військовослужбовцями Збройних Сил України.

The article examines aspects of administrative enforcement in the Armed Forces of Ukraine. Administrative coercion as a means of ensuring law and order in the Armed Forces performing their crucial function - the function localization, neutralize and prevent crime. For example functioning units Military Police identified the features of administrative coercive measures groups servicemen who are patrol officers at the locations of military units, military educational institutions and organizations, military installations, on the streets and in public places. The article provides a list provided by the legislation of administrative coercion that may apply Armed Forces of Ukraine.

As the main legal form of authority departments Military Police author distinguishes patrol service. Particular attention is paid to the established safeguards to ensure legality of the use of administrative enforcement officers Military Police. Specifically analyzed the position of departmental regulations of the Ministry of Defense of Ukraine, which involve a number of government guarantees the validity and legality of the use of administrative coercion. These safeguards are: personal responsibility and chief patrol each team member patrol for the legitimate use of coercion, compulsion warning people about the possibility of regarding her compulsion and restriction Action members along during the performance of professional functions. The importance of the role as chief of patrol officer, who shall have the right to apply measures of administrative coercion and give the patrol order for their application in relation to offenders.

**Постановка проблеми.** З моменту виникнення організованої державності адміністративний примус був і залишається одним із найбільш ефективних засобів забезпечення законності і правопорядку в усіх сферах суспільних відносин. Особливо актуальним уявляється забезпечення законності і правопорядку в системі Збройних Сил України як найбільш милітаризованій державній структурі.

УДК 342.951:355.1(477)

ПОЛЯКОВ Станіслав Юрійович

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри загальновійськових та правових дисциплін військово-юридичного факультету Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

© С. Поляков, 2013

Тривалі кризові явища в українській економіці та соціальній сфері, політична нестабільність, поширення корупції, недоліки у фіскальній політиці держави, дефіцит кваліфікованих управлінських кадрів стали детермінантами підвищення криміногенної ситуації в суспільстві, зниження рівня законності та правопорядку у всіх сферах державного управління і життя соціуму. Збройні Сили України не стали виключенням. Підтвердженням цього стало зростання кількості фактів порушення законодавства про військовий обов'язок і військову службу, недотримання військової дисципліни серед військовослужбовців, учинення ними тяжких і особливо тяжких злочинів та інших протиправних діянь. Саме тому, одним із головних завдань держави є забезпечення законності і правопорядку в системі Збройних Сил. В свою чергу, завданням юридичної науки є наукове супроводження цього процесу. Спираючись на це, *актуальність статті* обумовлена необхідністю дослідження адміністративно-примусових заходів, що застосовуються в Збройних Силах з метою забезпечення законності і правопорядку в означеній системі.

**Мета статті.** Метою статті є висвітлення адміністративно-примусових заходів, які уповноважені застосовувати підрозділи Військової служби правопорядку (далі – ВСП) під час несення патрульно-постової служби (далі – ППС).

Стан дослідження. В основу статті окрім аналізу законодавства України про Збройні Сили і Військову службу правопорядку, покладено положення праць з адміністративного права таких вітчизняних вчених як Т.О. Коломієць В.К. Колпаков, Ю.Я. Кінаш.

**Виклад основного матеріалу.** Застосування адміністративного примусу в державі завжди є реакцією на протиправні дії суб'єктів суспільних відносин з метою їх попередження і профілактики у подальшому. Необхідність їх використання в якості реакції на правопорушення пояснюється тим, що реально створюється безпосередня загроза охоронюваним суспільним відносинам, можливості потенційного завдання їм шкоди.

У правовій державі адміністративний примус має використовуватися насамперед для попередження будь-яких протиправних дій, надзвичайних ситуацій, забезпечення прав, свобод осіб у їх стосунках із державою, і лише у випадках наявності загрози правопорядку, законності, належному розвитку суспільства, увагу слід акцентувати на каральній складовій його мети [5, с. 124]. Окрім каральної, адміністративний примус виконує і виховну функцію. Як слушно з цього приводу зазначає Ю. Я. Кінаш, застосування адміністративного примусу служить одним з важливих факторів виховання громадян у дусі точного і неухильного дотримання законів [6, с. 29].

Адміністративний примус як засіб забезпечення законності і правопорядку в Збройних Силах виконує найважливішу свою функцію – *функцію локалізації нейтралізації, недопущення правопорушень*. Ми назвемо її *правоохоронною функцією*, адже адміністративний примус ми будемо розглядати з позицій захисту сформованих державою правовідносин і забезпечення неухильного й точного виконання юридичних норм конкретних галузей права у сфері функціонування Збройних Сил.

Конкретизовано, адміністративний примус проявляє себе в застосуванні адміністративно-примусових заходів. *Під адміністративно-примусовими заходами забезпечення законності і правопорядку в Збройних Силах України ми пропонуємо розуміти одну з форм державного примусу, який забезпечує стале протікання суспільних відносин в усіх площинах функціонування Збройних Сил України саме як адміністративно-управлінської системи з метою підтримання стану її готовності виконати поставлені державою завдання.*

Застосування адміністративно-примусових засобів у кожній сфері суспільних відносин має власні специфічні особливості, що визначають його сутність і характерні ознаки, відносну самостійність у системі державного примусу. Адміністративний примус, який застосовується у системі Збройних Сил України характеризується наступними особливостями:

– застосування адміністративного примусу у системі Збройних Сил України здійснюється з загальносоціальною метою – підтримання стану законності і правопорядку задля забезпечення дієвості всієї оборонної організації держави;

– застосування адміністративного примусу завжди супроводжуються широким використанням багатогранних засобів виховного характеру, спрямованих на формування високого рівня правосвідомості, патріотизму, вірності конституційному обов'язку та військовій присязі (ст. 11 Закону України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 р. № 1934-ХІ [1] визначає, що однією з засад діяльності Збройних Сил України є вірність військовослужбовців конституційному обов'язку і військовій присязі);

– адміністративні примусові закони застосовуються в системі Збройних Сил України лише уповноваженими законом суб'єктами (посадовими особами) військового управління (військові начальники, посадові особи Військової служби правопорядку, посадові особи військової прокуратури, суди);

– у більшості випадків застосування адміністративно-примусових засобів у системі Збройних Сил відбувається у межах службово-трудова відносин (відання-виконання наказу або накладення начальником на підлеглого дисциплінарного стягнення за порушення військової дисципліни);

– адміністративно-примусові заходи в Збройних Силах можуть застосовуватися не тільки у зв'язку із вчиненням правопорушень або порушень військової дисципліни, а й за їх відсутності, коли необхідно їх попере-

дити або забезпечити порядок і безпеку під час різних неординарних ситуацій (стихійного лиха, епідемії, епізоотії, аварій, катастроф тощо);

— на відміну від інших сфер суспільних відносин, регламентація застосування адміністративного примусу в системі Збройних Сил здійснюється не нормами загального адміністративного права (на підстав Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. [3]), а нормами законодавства про Збройні Сили і військову службу;

— адміністративний примус у Збройних Силах України, на відміну від інших соціальних систем, застосовується стосовно громадян, які перебувають між собою у відносинах професійної субординації і службового підпорядкування (начальник-підлеглий);

— заходи адміністративного примусу, які застосовуються в системі Збройних Сил України є різноманітними за змістом (можуть мати характер морального, майнового, особистісного впливу) і забезпечення їх дієвості може відбуватись із застосуванням фізичної сили і вогнепальної зброї (у відповідності до п. 6 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України [2], у разі непокорі чи опору підлегло командир зобов'язаний для відновлення порядку вжити всіх передбачених законами та військовими статутами заходів примусу аж до арешту);

— заходи адміністративного примусу застосовуються саме в примусовому порядку, тобто незалежно від волі й бажання суб'єкта, до якого застосовується, часто з можливістю використання для його реалізації інших примусових заходів;

— застосовується адміністративний примус в Збройних Силах України з потрійною метою:

1) для запобігання різним проявам порушення встановленого порядку проходження військової служби військовослужбовцями;

2) для припинення розпочатого або вже вчиненого протиправного діяння та забезпечення провадження в справах про дисциплінарні проступки;

3) для покарання осіб, які вчинили правопорушення [7, с. 357].

У системі Збройних Сил України є значна кількість суб'єктів, які повноважні застосовувати адміністративний примус. Один з них – Військова служба правопорядку. Дана інституція наділена правом застосувати примусові заходи у багатьох формах. У цьому контексті доречно згадати про Інструкцію про порядок організації патрульно-постової служби Військової службою правопорядку у Збройних Силах України, що затверджена Наказом Міністерства оборони України від 7 лютого 2012 року [4]. Документ визначає основні завдання, порядок організації та несення патрульно-постової служби (далі – ППС) військовослужбовцями Військової служби правопорядку у Збройних Силах України з метою забезпечення законності, правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців.

Інструкція як відомчий нормативно-правовий акт встановлює правові підстави і порядок застосування патрулями Військової служби правопорядку (далі – ВПС) заходів адміністративного примусу до військовослужбовців, військовозобов'язаних і резервістів під час проходження зборів, а також працівників Збройних Сил України під час виконання ними посадових обов'язків.

Слід зазначити, що місцем виконання функціональних обов'язків по несенню ППС є місця дислокації військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій, територія військових містечок, вулиці, громадські місця. Коло суб'єктів, що підпадають під юрисдикцію нарядів ППС становлять військовослужбовці, працівники Збройних Сил України, резервісти під час проходження зборів.

З метою підтримання законності і правопорядку патрулі ВСП Збройних Сил України має право застосовувати такі заходи адміністративного примусу:

1) затримувати осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, а також своїми діями становлять загрозу життю і здоров'ю людей;

2) під час проведення заходів щодо затримання осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, а також за обставин, що загрожують життю і здоров'ю людей, обмежувати або забороняти рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць та автомобільних доріг до приїзду військовослужбовців Військової інспекції безпеки дорожнього руху Служби правопорядку або працівників Державної автомобільної інспекції Міністерства внутрішніх справ України;

3) тимчасово обмежувати або забороняти доступ військовослужбовців та інших осіб на окремі ділянки місцевості чи об'єкти для забезпечення державної таємниці, громадського порядку і безпеки, охорони життя і здоров'я людей, збереження речових доказів;

4) здійснювати в межах повноважень адміністративне затримання військовослужбовців, які вчинили адміністративне правопорушення та складати в межах повноважень протоколи про адміністративні правопорушення стосовно військовослужбовців у випадках та в порядку, передбачених КУпАП;

5) вилучати у військовослужбовців документи та предмети, що можуть бути речовими доказами або є небезпечними для оточуючих з подальшою їх передачею оперативному черговому Служби правопорядку (посадовій особі підрозділу Служби правопорядку у гарнізоні);

б) та доставляти затриманих до органу управління Служби правопорядку (підрозділу Служби правопорядку у гарнізоні);

7) застосовувати вогнепальну зброю, заходи фізичного впливу, спеціальні засоби у випадках і в порядку, передбачених законами України.

Начальник патруля військової служби правопорядку має право особисто застосовувати заходи адміністративного примусу чи віддавати патрульним наказ про їх застосування стосовно правопорушників. Також віддавати наказ особовому складу патруля Служби правопорядку на застосування заходів адміністративного примусу мають право начальник органу управління Служби правопорядку (підрозділу Служби правопорядку у гарнізоні), оперативний черговий органу управління Служби правопорядку. Начальники органів управління Служби правопорядку, а також уповноважені посадові особи Служби правопорядку є відповідальними за обґрунтованість та правильність застосування заходів адміністративного примусу.

Під час застосування заходів адміністративного примусу патрулі Служби правопорядку повинні суворо додержуватися принципу законності. Єдиною підставою застосування заходів адміністративного примусу патрульними ВСП є відмова військовослужбовців припинити правопорушення, а також дії, що перешкоджають здійсненню повноважень ВСП. Саме тому Інструкція передбачає низку державних гарантій обґрунтованості і законності застосування адміністративного примусу. Такими гарантіями є: *особиста відповідальність начальника патруля і кожного члена групи патрульних за законність застосування примусу, обов'язковість попередження особи про можливість застосування стосовно неї примусу і обмеження дій членів наряду під час несення ППС.*

Так, начальник патруля особисто відповідає за законність застосування адміністративного примусу. Інструкцією чітко врегульовано, що начальник патруля особисто відповідає за правильне несення служби патрульними, підтримання правопорядку та військової дисципліни на маршруті патрулювання військовослужбовцями, а також дотримання вимог законодавства у разі застосування заходів адміністративного примусу. Начальник патруля зобов'язаний знати свої обов'язки, порядок застосування заходів адміністративного примусу стосовно військовослужбовців, які вчинили або вчинюють правопорушення, дотримуватись законності під час застосування примусових заходів. Крім того, кожен патрульний зобов'язаний знати свої обов'язки, порядок застосування до військовослужбовців, які вчинили, або вчинюють правопорушення, заходів адміністративного примусу.

В додаток до вказаного вище, інструкція зобов'язує посадових осіб ВСП, які здійснюють патрулювання роз'яснювати, згідно з якими нормативними актами і за яке правопорушення застосовується той чи інший захід примусу. Остання норма є надзвичайно важливою. Вона певною мірою відображає забезпечення прав людини та громадянина, є синонічною частині 4 статті 29 Конституції України, в якій прописано, що «кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника».

Задля забезпечення неухильності і неупередженості застосування заходів адміністративного примусу пунктом 5.6 Інструкції встановлено, що особовому складу патруля під час несення служби забороняється:

- відволікатися від виконання завдань патрулювання і послаблювати пильність;
- вступати у позаслужбові розмови;
- приймати від затриманих або передавати їм будь-які предмети без наказу начальника патруля;
- показувати чи передавати будь-кому свою вогнепальну зброю, спеціальні засоби, за винятком осіб, яким він підпорядковується;
- заходити без службової необхідності в житлові будинки, магазини, клуби, ресторани та інші приміщення;
- порушувати правила радіообміну, вести неслужбові розмови по телефону;
- залишати маршрут патрулювання.

Крім викладеного вище, законність застосування примусу забезпечується систематичним контролем з боку посадових осіб органів управління Служби правопорядку, прокурорським наглядом, правом адміністративного та судового оскарження, іншими встановленими законодавством способами.

**Висновки.** Застосування адміністративно-примусових заходів уповноваженими посадовими особами Військової служби правопорядку під час несення патрульно-постової служби є вагомим чинником виявлення і попередження правопорушень серед військовослужбовців і працівників системи Збройних Сил України. Запорукою ефективності виконання військовослужбовцями ВСП обов'язків по забезпеченню законності і правопорядку є дотримання ними законності при реалізації примусових заходів.

1. Закон України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 р. № 1934-XI // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – ст. 108
2. Закон України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України» від 24.03.1999 р. № 551-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22-23. – ст. 197
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-10 // Відомості Верховної Ради УРСР. – № 51. – ст. 1122
4. Наказ Міністерства оборони України від 7 лютого 2012 року № 252/20565 «Про Інструкцію про порядок організації патрульно-постової служби Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України» // Офіційний вісник України. – 2012. – № 17. – Ст. 633
5. Коломоєць Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Т. О. Коломоєць. – Запоріжжя, 2005. – 399 с.
6. Кінаш Ю. Я. Засоби адміністративного примусу в сфері забезпечення безпеки у вугільних шахтах: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ю. Я. Кінаш. – Донецьк, 2003. – 191 с.
7. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.